УДК 005.963.2-051:378.091.31-059.1]-021.414(045)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-39

Світлана БИКАСОВА,
orcid.org/0009-0008-0485-3533
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
(Харків, Україна) bukasovasa@gmail.com

Христина ШАПАРЕНКО,
orcid.org/0000-0003-3616-2282
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету дошкільної і спеціальної освіти та історії
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
(Харків, Україна) kristsh@gmail.com

РОЛЬ ТЬЮТОРСТВА У ВИБУДОВУВАННІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Актуальність статті обумовлена загостренням протиріччя між необхідністю створення інституту тьюторів для надання підтримки здобувачів вищої освіти з метою орієнтації їх у надмірному освітньому просторі і вибудовуванні індивідуальної освітньої траєкторії та недостатнім теоретичним обґрунтуванням тьюторингу як нового явища у просторі вищої школи. З'ясовано, що одним з перспективних напрямів вищої школи є побудова індивідуальної освітньої траєкторії освітньої діяльності майбутніх фахівців під час навчання їх у закладі вищої освіти та його супровід, який може бути реалізований педагогом-тьютором. У статті автори звертаються до розгляду тьюторської діяльності у дистанційному навчанні. Визначено, що тьютор – це та людина, чия діяльність допомагає максимально індивідуалізувати освітній процес. Аналізується сутність поняття «індивідуальна освітня тарєкторія». Виділено важливі фактори впровадження тьюторської діяльності в освітній процес та цілі тьюторської діяльності. Конкретизовано функції педагога-тьютора, зокрема, створення та проєктування індивідуальної освітньої траєкторії, що забезпечує результативність професійної підготовки. Деталізовано поняття індивідуалізації освітнього процесу для досягнення високого рівня сформованості професійної компетентності у майбутніх фахівців. Охарактеризуємо основні положення програми тьюторського супроводу студентів першого курсу, які забезпечують можливість проектування індивідуальних освітніх траєкторій. Доведено, що що тьюторський супровід, орієнтований на реалізацію принципу індивідуалізації в освіті, сприяє найбільш повному розкриттю особистісного потенціалу студента за умови встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин, у яких кожна сторона бере на себе відповідальність за власний вибір.

Ключові слова: *індивідуальна освітня траєкторія, тьютор, тьюторство, принцип індивідуалізації, тьюторський супровід.*

Svitlana BYKASOVA,
orcid.org/0009-0008-0485-3533
Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer at the Department of Theory and Methodology of Preschool Education
Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council
(Kharkiv, Ukraine) bukasovasa@gmail.com

Khrystyna SHAPARENKO,
orcid.org/0000-0003-3616-2282
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of Preschool and Special Education and History
Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council
(Kharkiv, Ukraine) kristsh@gmail.com

THE ROLE OF TUTORING IN BUILDING THE INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY OF FUTURE TEACHERS

The relevance of the article is due to the aggravation of the contradiction between the need to create an institute of tutors to provide support to students of higher education in order to orient them in the excessive educational space and build an individual educational trajectory and the insufficient theoretical justification of tutoring as a new phenomenon in the space of higher education. It was found that one of the promising areas of the higher school is the construction of an individual educational trajectory of the educational activity of future specialists during their training in a higher education institution and its support, which can be implemented by a teacher-tutor. In the article, the authors address the consideration of tutoring activities in distance education. It was determined that a tutor is a person whose activities help to individualize the educational process as much as possible. The essence of the concept of «individual educational trajectory» is analyzed. The important factors of introducing tutoring activity into the educational process and the goals of tutoring activity are highlighted. The functions of the teacher-tutor are specified, in particular, the creation and design of an individual educational trajectory, which ensures the effectiveness of professional training. The concept of individualization of the educational process to achieve a high level of formation of professional competence among future specialists is detailed. We will describe the main provisions of the tutoring program for first-year students, which provide the possibility of designing individual educational trajectories. It has been proven that tutoring, focused on the implementation of the principle of individualization in education, contributes to the fullest disclosure of the student's personal potential, provided that subject-subject relations are established, in which each party takes responsibility for its own choice.

Key words: *individual educational trajectory, tutor, tutoring, principle of individualization, tutor support.*

Постановка проблеми. У сучасному освітньому просторі все гостріше постає питання індивідуалізації навчання у закладах вищої освіти та розширення можливостей студентів у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій, з метою найбільш повної реалізації освітніх запитів. Це дозволить вирішити проблему щодо забезпечення соціально активним здобувачам освіти, з великим потенціалом інтелектуальних, пізнавальних можливостей та бажань, уникнення пасивного отримання знань та професійної інформації у формальному режимі. Також у зв'язку із військовими діями та розширенням інформаційного освітнього простору заклади вищої освіти Східної України вимушені організовувати освітній процес дистанційно. І цей фактор також впливає на професійну підготовку фахівця і необхідність індивідуалізації навчання із використанням інноваційних технологій.

Впровадження принципу індивідуалізації освіти у зв'язку з цим є більш ніж актуальним. Адже сучасний студент матиме максимальні можливості для здобуття знань та одночасної адаптації до суспільних умов життя в процесі вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії. Це завдання і покликаний вирішити інститут тьюторства, що розвивається в системі вищої школи.

Аналіз досліджень. Накопичений практичний досвід у галузі педагогіки показує, що перехід системи освіти до моделі, орієнтованої на розвиток індивідуальності кожного здобувача освіти, вимагає її суттєвих інноваційних перетворень, де головним джерелом розвитку виступають компетентність та перетворювальні здібності людини. Питання індивідуалізації навчання, засобів формування індивідуальних освітніх траєкторій займалися В. Володько, В. Галузинський, В. Гашимова, Т. Годованюк, С. Гончаренко, Ж. Ковалів, І. Шайдур та ін.

Теоретичні і методичні засади проєктування індивідуальних освітніх траєкторій у процесі професійної підготовки фахівця представлені у наукових розвідках І. Каньковського, Л. Колоніної Т. Коростіянець, І. Краснощок, С. Шарова, Т. Шарової.

Найбільш вагомим науковим доробком в контексті проблеми, що досліджується є фундаментальні роботи зарубіжних дослідників про роль тьютора у підготовці здобувачів освіти (Brzezińska, Appelt, 2013), (Evans, 2017), (Mellado, Valdebenito, Aravena, 2017), (Smith, 2020).

У вітчизняних наукових розвідках питання тьюторства розглядалися з з різних точок зору, а саме: тьюторство як особистісно-професійне призначення викладача у ЗВО (Сучану, 2018; Подпльота, 2017; Зарішняк, 2014), формування готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до діяльності тьютора (Іващенко, 2011), підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти (Койчева, 2004), особливостей тьюторського супроводу розвитку дорослих учнів в умовах відкритого освітнього простору (Комар, 2013), професійної підготовки викладача-тьютора (Сисоєва, 2011).

Метою статті є теоретичний аналіз ролі тьютора у вибудовуванні індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування індивідуальної освітньої траєкторії як уособлення професійного потенціалу майбутнього фахівця на сьогодні не в повній мірі вирішена. Аналіз стану педагогічної теорії та освітньої практики дозволив виявити суттєву суперечність між необхідністю формування індивідуальної освітньої траєкторії навчальної діяльності у процесі професійної підготовки педагога спрямованої на оволодіння варіативними способами вирішення професійних завдань, з одного боку, та недостатньою обґрунтованістю педагогічних засобів до вирішення цих проблем у педвузі, зокрема інституту тьюторства – з іншого.

Як наголошується у Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу» «у вищій освіті індивідуальна освітня траєкторія включає, зокрема, послідовність здобуття освітніх кваліфікацій, академічну мобільність, визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти тощо. Індивідуальна освітня траєкторія формується здобувачем вищої освіти з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду (Закон України «Про внесення змін до деяких законів …., 2024, ст. 204).

Тьюторство як вид вузівської психолого-педагогічної діяльності заслуговує на особливу увагу, як з точки зору оптимального функціонування, так і з точки зору професійних і особистісних якостей, необхідних для реалізації мети його діяльності та організації успішної співпраці зі студентом в індивідуалізації процесу професійної підготовки.

Для того, щоб здобувач освіти у процесі професійної підготовки мав можливість здійснити максимум досягнень і одночасно адаптуватися до умов життя в мінливому світі його необхідно підготувати до самостійного вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії, яка може призвести до усвідомленого вибору свого місця у суспільстві та до реалізації його творчого потенціалу. Перед майбутнім фахівцем постає досить складне завдання: адекватно використовуючи можливості ресурсу закладу вищої освіти, точно вибрати засоби освоєння власної індивідуальної програми та розв'язання завдань щодо оволодіння професійними компетенціями у свідомо обраній сфері професійної діяльності.

Адже проєктування індивідуальної освітньої траєкторії потребує сформованості у здобувача освіти культури вибору, чіткого уявлення освітніх потреб та можливостей, усвідомлення професійних інтересів.

Тому сучасний керівник освітньої програми повинен бути готовий до виконання різних видів діяльності та що охоплює всі етапи життєвого циклу навчання професії. Це завдання, на нашу думку, має виконувати фахівець – тьютор, який допоможе студентові, в залежності від етапу навчання, зорієнтуватися в освітньому просторі і створити адекватну освітню траєкторію.

На сучасному етапі поняттю «тьютор» надаються різні значення, що відображають консультаційні, організаційні, методичні функції наставника у роботі зі студентами з метою побудови індивідуальної освітньої траєкторії особистісно-професійного розвитку. Тьютор – наставник, який допомагає студенту оптимально побудувати освітній процес. Особливістю тьюторської діяльності є те, що тьютор працює з кожним студентом індивідуально, орієнтуючись на його інтерес, можливості та здібності (Подпльота, 2022: 44).

На нашу думку окрім підтримувальної функції, тюторство виступає як супровід у реалізації індивідуальних освітніх траєкторій та фасілітація, спрямована на допомогу у професійному, культурному і особистісному самовизначенні.

У дослідженні під індивідуальною освітньою траєкторією ми розуміємо «особистісно-орієнтовану організацію освітнього процесу на основі вимог освітньої програми і навчального плану, яка забезпечує поетапне затаєння професійних компетенцій і сприяє формуванню індивідуального стилю самоосвітньої діяльності здобувача освіти, його подальшого удосконалення і перехід на індивідуальний стиль професійної діяльності як фахівця» (Шапаренко, 2024: с. 461).

Говорячи про тьюторський супровід індивідуальних освітніх траєкторій, слід відзначити, що індивідуальний навчальний план розглядається як сукупність навчальних курсів, предметів, обраних для засвоєння майбутніми фахівцями культурно-предметного змісту освіти, урахування освітніх запитів та потреб, можливостей особистості та умов конкретного освітнього компоненту.

В той час, як індивідуальна освітня програма студента це документ, що формалізує індивідуальну освітню траєкторію в цілісному освітньому процесі, який має відбивати основні лінії розвитку професійних компетенцій майбутнього фахівця, складена на основі інтересів та запитів студентів з урахуванням видів та форм освітньої діяльності, методів та форм діагностики результатів, технологій освоєння навчального змісту.

Основна функція тьютора – допомогти здобувачеві освіти зорієнтуватися в освітньому просторі побудувати суб'єктну позицію та зрозуміти

власне місце у цьому просторі, організувати самостійний пошук знання та активізувати здатність рефлексувати способи навчання і т. п.); надати консультативну та іншу допомогу в усвідомленні студентом його освітніх запитів, потреб, можливостей; допомоги в оформленні, аналізі та презентації індивідуальної освітньої програми: цілей, задач, термінів реалізації, етапів, передбачуваних навчальних та освітніх результатів та досягнень.

Одним із важливих напрямів роботи тьютора є допомога здобувачеві у визначенні ефективності освіти через рефлексію, розгорнутий аналіз планованих та досягнутих результатів, витрачених ресурсів. Він консультує студента з питань освітнього руху, здійснює супровід індивідуальних освітніх програм, організовує зворотний зв'язок, допомагає оформленню освітньої ініціативи, організовує включення студента до проєктної, ігрової у діяльностей; організовує індивідуальну та групову самопідготовку, проводить індивідуальні консультації з аналізу освітніх успіхів та труднощів.

Охарактеризуємо основні положення програми тьюторського супроводу студентів першого курсу, які забезпечують можливість проектування індивідуальних освітніх траєкторій.

По-перше тьютор повинен розуміти, що в основі програми лежить уявлення про те, що здобувач освіти – це індивід, особистість, суб'єкт діяльності. По-друге – життєвий цикл професійної підготовки є нелінійним процесом та відбувається у багатьох просторово-часових координатах, центром яких є саморозвиток студентів. Воно забезпечує багатовимірність, багатофакторність та багатосферність освітнього простору. По-третє – готовність здобувачів освіти до проєктування індивідуальних освітніх траєкторій базується на особистісних якостях, таких як: мотивація на досягнення освітніх результатів; здатність до засвоєння універсальних компетенцій та ефективного вибудовування партнерських взаємостосунків; здатність до саморегуляції індивідуальної та групової діяльності.

Відповідно до цього забезпечення освітнього процесу на основі індивідуальної освітньої траєкторії є моделлю безперервного перетворення внутрішнього потенціалу студента через зовні організовану діяльність.

Тобто тьюторская діяльність – це педагогічна діяльність з індивідуалізації освіти, спрямована на виявлення освітніх мотивів та інтересів студентів, пошук освітніх ресурсів до створення індивідуального освітнього маршруту, формування навчальної та освітньої рефлексії. Індивідуалізація освіти передбачає перехід на суб'єкт-суб'єктні відносини, надання здобувачеві освіти права та можливості на формування та реалізацію індивідуальної освітньої програми, права та можливості просування по індивідуальній освітній траєкторії.

Під індивідуалізацією освітнього процесу у широкому контексті ми будемо розуміти спосіб забезпечення кожному студентові права та можливості на формування власних освітніх цілей та завдань, власної освітньої траєкторії, надання свідомості навчальної дії рахунок можливості вибору типу дії, привнесення особистих смислів, замовлення до своєї освіти, бачення своїх навчальних освітніх перспектив.

Індивідуалізація освітнього процесу забезпечується тьютором за рахунок організації самостійного вибору змісту освіти, у тому числі освітніх компонентів, а також вибору форм навчання, місць практики, самостійного визначення тем та напрямів творчої, дослідницької та проектної діяльності та т.д. буд. Цей вибір оформляється як індивідуальна освітня програма, що створюється на основі дослідження доступних студенту освітніх ресурсів освітньої установи, соціуму, регіону, мережі Інтернет. Важливою умовою індивідуалізації освітнього процесу є відкритість та варіативність освіти.

Висновки. Резюмуючи вищесказане, можна констатувати, що тьюторський супровід, орієнтований на реалізацію принципу індивідуалізації в освіті, сприяє найбільш повному розкриттю особистісного потенціалу студента за умови встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин, у яких кожна сторона бере на себе відповідальність за власний вибір. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у дослідженні питання організації студентського тьюторства у професійних закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brzezińska A.I., Appelt K. Tutoring nauczycielski – tutoring róweśniczy: aspekty etyczne. Forum Oswiatowe. 2013. No. 2 (49). S. 13–29.

2. Evans S. The Role of the Tutor Teacher in Secondary School Pastoral Care: Challenges and Expectations. Unitec Institute of Technology. Auckland. New Zealand. 2017. P. 78.

3. Mellado M.E., Valdebenito V., Aravena O. Peer tutoring to develop social skills among university students. Int. J. of Pedagogies & Learning. 2017. P. 147–159.

4. Smith, John R., Jr. A Comparison of a Peer Tutoring Program and a Teacher Driven Tutoring Program on Reading Skills in an Adjudicated Secondary School. Widener University. Pennsylvania. 2020. P. 179.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2024, № 29.

6. Зарішняк І. М. Тьюторське заняття як альтерна-тивний вид навчального заняття у ВНЗ України. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. 2014. Вип. 39. С. 224–229.

7. Іващенко М. В. Формування готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до діяльності тьютора: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Харків, 2011. 20 с.

8. Койчева Т. І. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04.Одеса, 2004. 20 с.

9. Комар О. С. Тьюторський супровід розвитку дорослих учнів в умовах відкритого освітнього простору. Педагогічні науки, теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 3(29). С. 311–317.

10. Подпльота С. Переваги студентського тьюторства у провідних закладах вищої освіти. Проблеми освіти. 2022. Вип. 2(97). С. 43–60.

11. Подпльота С.В. Тьюторство: історія і сучасність. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія Педагогічні науки. 2017. Вип. 75(2). С. 65–69. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_75/part_2/14.pdf (дата звернення 05.12.2024).

12. Сисоєва С. О., Осадчий В. В., Осадча К. П. Професійна підготовка викладача-тьютора: теорія і методика: навч.-метод. посібник. Київ; Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2011. 280 с.

13. Сучану А. Тьютор: якісно нове особистісно-професійне призначення викладача-консультанта у вищому навчальному закладі. URL: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1709 (дата звернення 17.12.2024).

14. Шапаренко Х. А. Вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії у закладі вищої освіти. Соціокультурні та психолого-педагогічні аспекти організації освітньо-розвиткового простору в сучасному закладі освіти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (23 травня 2023 р., м. Харків). Харків : ХГПА, 2023. 500 с. 458–461.

REFERENCES

1. Brzezicska A. I., Appelt, K. (2013). Tutoring nauczycielski – tutoring róweśniczy: aspekty etyczne. [Teacher tutoring – peer tutoring: ethical aspects] Forum Oswiatowe. No. 2 (49). S. 13–29 [in Polish].

2. Evans S. (2017). The Role of the Tutor Teacher in Secondary School Pastoral Care: Challenges and Expectations. Unitec Institute of Technology. Auckland. New Zealand. P. 78.

3. Mellado M. E., Valdebenito V., Aravena O. (2017). Peer tutoring to develop social skills among university students. Int. J. of Pedagogies & Learning. P. 147–159.

4. Smith John R., Jr. (2020). A Comparison of a Peer Tutoring Program and a Teacher Driven Tutoring Program on Reading Skills in an Adjudicated Secondary School. Widener University. Pennsylvania. P. 179.

5. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo rozvytku indyvidualnykh osvitnikh traiektorii ta vdoskonalennia osvitnoho protsesu». [Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Development of Individual Educational Trajectories and Improvement of the Educational Process"] Vidomosti Verkhovnoi Rady 2024, № 29 [in Ukrainian].

6. Zarishnyak I.M. (2014). Tutorial classes as an al-ternative type of training at universities in Ukraine [Tutoring as an alternative type of training in Ukrainian universities] Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: meth-odology, theory, experience, problems: Collection of Scientific Works. 39. Kyiv-Vinnytsia: Planer (Glider). 224–229 [in Ukrainian].

7. Ivashchenko M. V. (2011). Forming Readiness of Students to Tutor's Activity in Higher Pedagogical Educational Institutions [Forming the readiness of students of higher pedagogical educational institutions for tutor activities] : abstract of thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04. Kharkiv. 20 [in Ukrainian].

8. Koycheva T. I. (2004). Preparation of future humanities teachers as tutors of distance learning systems [Training future teachers of humanitarian specialties as tutors for the distance education system] : abstract of thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04. Odessa. 20 [in Ukrainian].

9. Komar O. S. (2013). Tutor support of adult students in the open educational space Tutor support for the development of adult students in the conditions of an open educational space. [] Pedahohichni nauky, teoriia, istotiia, innovatsiini tekhnolohii. Sumy: Publishing SumDPU named after A. S. Makarenko, 3(29), 311–317 [in Ukrainian].

10. Pidplota S.V. (2022). Perevahy studentskoho tiutorstva u providnykh zakladakh vyshchoi osvity [Advantages of student tutoring in leading institutions of higher education] Problemy osvity. 2(97), 43–60 [in Ukrainian].

11. Pidplota S.V. (2017). Tutoring: History and Moder-nity [Tutoring: history and modernity] Collection of Scientific Papers [Kherson State University]. Series Pedagogical Sciences. 75(2), 65–69. Retrieved 05/04/18, from http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_75/part_2/14.pdf [in Ukrainian].

12. Sysoeva S. O., Osadchyi V. V., Osadcha K. P. (2011). Professional training of a teacher-tutor: theory and methods [Professional training of a teacher-tutor: theory and methodology: teaching-method. manual] Kyiv; Melitopol: "Publishing house MMD" [in Ukrainian].

13. Suchanu A. Tutor: a qualitatively new personal and professional appointment of a teacher-consultant at a higher education institution [Tutor: a qualitatively new personal and professional appointment of a teacher-consultant in a higher educational institution] Retrieved 17/03/24, from http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1709 [in Ukrainian].

14. Shaparenko Kh. A. (2023). Vybudovuvannia indyvidualnoi osvitnoi traiektorii u zakladi vyshchoi osvity [Building an individual educational trajectory in a higher education institution] Sotsiokulturni ta psykholoho-pedahohichni aspekty orhanizatsii osvitno-rozvytkovoho prostoru v suchasnomu zakladi osvity : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 458–461). Kharkiv : KhHPA [in Ukrainian].